

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: **Apátfalvi festett bútor**

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

☐ agrár- és
élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki
megoldások	☒ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus	

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Langó Hagyományőrző Ház Apátfalva, József Attila Múzeum Makó, Móra Ferenc Múzeum Szeged, Vargáné Nagyfalusi Ilona Apátfalva, Eszterlanc Ház Apátfalva,

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

- települési tájegységi megyei külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:

A bútorfestésben-Tótkomlós mellett-legjelentősebb falusi stílust létrehozó község Apátfalva volt. A Makótól mintegy 10 km-re Keletre, a Maros mentén elterülő község a hódoltság után jelentős részben felső magyarországi jobbágyokkal települt újra. A lakosok új környezetüktől sok tekintetben markánsan elütő kultúrájuk nem egy jellemvonását napjainkig megőrizték.

A bútorfestés átalakulásának folyamatát időben vizsgálva elsősorban a századforduló, az első világháború, és a két világháború közötti időszak éveire tagolhatjuk.

Csanád és Békés megyék 18. — sőt részben 19. — századi ipara elég fejletlen volt, de a céhesedés hiánya nem lehetett gátja a stílusreemtésnek. Tótkomlóson — de Apátfalván sem — egyáltalán nem is alakult asztaloscéh, így valószínű, hogy a 18. sz.-tól az első festett bútorokat,— így Apátfalván is — elméletileg *kontárok készítették*. Az apátfalvi mesterek munkáira nagy hatással voltak a makói és hódmezővásárhelyi bútorkészítő műhelyek. Időben eltolódva követték őket utánozták a városi mesterek által készített bútorokat.

Azokban a házakban, ahol két szoba (*ház*) épült, az utcára néző volt a tisztaszoba, *nagyszoba*, a másik a lakószoba, *kisház*. A tisztaszobába a házhoz költözött menyecske bútora került, a korábban ott lévőt átvitték a lakószobába : „...*váltották az öreg bútort*.” A konyhában nem álltak festett bútorok, a pitvarban is csak esetlegesen és kevés, a vizespad *korsóálló* és a konyhaszekrény (*fazekas*).

A festett bútorok leggyakoribb típusa a karospad (*kanapé*), és a sarokpad (*sarokkanapé*), a fali fogas, vagy tálasfogas, a menyasszonyi láda (*láda*), az ágy és asztal, a szék és gondolkodószék, téka, bölcső és vizespad. Leghamarabb a gondolkodószék szorult vissza, ma csak múzeumba található.

Menyasszonyi ládát bár még 1906-ban is ajándékozták az új asszonynak, de már az első világháború előtt megkezdődött ezek leértékelődése, helyüket a sublót, vagy az alacsony, kétajtós, felül fiókos szekrény, a *kaszli* foglalta el.

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

Csak lakószobában fordult elő téka, a festett székek helyére még az első világháború előtt a kortárs polgári bútorok kerültek. Legtovább a lakberendezés elvét alapvetően meghatározó sarokpadok és karospadok, valamint ágyak és asztalok maradtak fenn. **Az általános stílusváltás az első világháború után, az 1920-as években ment végbe**, ekkor terjedtek el általánosan a furnérozott (*flunéros*) és politúrozott (*politérozott*) bútorok, és ezzel a bútorformák is megváltoztak, a polgári ízlésnek megfelelő alakot öltöttek. E folyamat kísérőjelenségeként vált szokássá a már meglévő hagyományos bútoroknak — nemegyszer virágozott daraboknak is — az egyszínűre, leginkább sárgára, barnára és zöldre való átfestése. Érdekes hogy az apátfalvi népnyelv nem tesz különbséget a virágozott és egyszínűre festett darabok között, mindkettőre a *festett* szót alkalmazza; továbbá, hogy a sárga színmeghatározást az erezett (flóderozott) bútorokra használja. A festett bútorok általában a kelengye részét képezték. 1890-ben házasodott módos gazda, még festett szobabútort tudhatott felesége hozományának, míg saját lányát 1910-ben már egyszínűre festett kelengyével adta férjhez.

Az 5—10 holdas szegényebb falusi és tanyasi családoknál nem kaphatott a lány teljes szobabútort, csak egy ládát és ágyi ruhákat (1910). Azt, hogy ebben az időben a bútorvirágozás Apátfalván nem volt lehangolóan a stíluskeveredés ellenére sem, az bizonyítja, hogy 30 holdas nagygazda 1907—1908 körül az egyszínűre festett bútorokkal berendezett házába reprezentációs célra rendelt virágozott sarokpadot: „*Valahun látott a nagyapa olyat, hogy neki olyan köll... Csak, hogy legyen.*”

Gyakori az akár egy tárgyon is megmutatkozó stíluskeveredés. Például az 1900 körül szegényparaszti családba készített menyasszonyi láda, melynek flóderozott homloklapjára került a két rózsából felépített virágfüzér.

E bútorok élettartamát használóik körülbelül 20 évben jelölték meg. Ez azonban minden valószínűség szerint csak a leértékelődés és funkciómódosulás nélküli időtartamot jelölheti, hiszen az apátfalvi portákon ma is fellelhető darabok bizonyíthatóan két vagy három generáción átvezető családi öröklés útján kerültek tulajdonosaik birtokába. Megfigyelhető hogy a szegényebbek kezén tovább használatban voltak ezek a bútorok:

„ . . . *míg olyan szögény vót a nép addig . . . mikó megelőzközte magát az ember, akkó oszt hajította el.*” A bútorok élettartamát időnkénti felújításokkal igyekeztek növelni, ami érintette a szerkezeti, és festőmunkát egyaránt. A leváltott bútorok az elődök emlékeként a padlásra kerültek, s ekkor egyfajta kegyelet is övezte ezeket, gyakoribb azonban, hogy módosult funkcióban alárendeltebb helyiségekbe kerültek tároló bútorként. A láda általában az istállóba került darás- vagy korpásládának, „ . . . *a pad még ëtt ászok... zsákos portékát raktak rá.*” A már erre is alkalmatlan tárgyakat más objektumok javítására használták: „*Aztán a családok vagy ideszögelték a disznóólba, vagy odaszögelték*”, végül pedig a tűzre kerültek.

A festett bútorokat helyi asztalosok készítették megrendelésre: „*Más nem tudott akkó ilyen ládákat.*” Hiszen a századfordulón, és az azt követő években Hódmezővásárhelyen és Makón már nem készítették a virágozott bútorokat.

Az emlékezet három asztalos nevét őrzi, *Csicsó Gyuláét*, aki 1917-ben halt meg, egy *Gál* nevűét, aki korban megelőzte Csicsót, és *Nagy Györgyét*, akiről semmi más adatunk nincs.

A bútorok virágozása az asszonyok feladata volt, elsősorban az asztalosok feleségei jöhetnek számításba. Csicsó Gyula a feleségével együtt dolgozott „ . . . *úgy, hogy az asszonyé vót a festés.*” A Gál nevű mester felesége „ . . . *nagyon értette ezeket a fajta festékeket... a festék színt összehozni m'ég a virágokat.*” A következő generáció azonban már nem ismerte a bútorvirágozás technikáját. A Csicsónál inaskodott, de önálló ipart csak 1951-től vivő *Simon Mihály*, aki szintén

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

a feleségével dolgozott együtt, már csak flóderozott bútorokat készített, úgy, hogy a felesége az alapfestést és a fixálást végezte (Zao/ozta). De a bútorokat festették saját tulajdonosaik is: „. . . vót aki maga meg tudta virágozni a bútort”, mindenféle előképzettség nélkül: „Olyan egyszerű valaki, aki megtanúta ezt festeni.

Az 1880-ban született, szegényparaszti családból származó, 5 holdon gazdálkodó parasztember felesége Tódor Ferencné sz. *Tóth Sz. Erzsébet*. Csak saját használatra festett, bútorait két-három évente újította fel. Őz asztalt, a fogast, a karospadot *kicifrázta, kivirágozta*. A kopott mintát lefestette az egyszínű alappal, majd abba festette a mintázatot. Azokat nem rajzolta elő, és sablont sem használt. így a mintázat alkalmanként változott: „*Mikó mi jutott eszibe.*” Boltban vásárolt porfestékeket alkalmazott, azokat lenolajkencébe (*firnájsz*) keverve állította elő a kívánt színeket. Az apróbb mintákhoz maga készített ecsetet is, subaszórból. Utolsó munkája egy 1950-re datált festett asztal.

A legkorábbi ismert festett bútor egy menyasszonyi láda 1873-ból. A láda festésmódja azonosnak mutatkoznak a tárgyak egy jól körülhatárolható csoportján. Ezek a sötétkék (*öregkék*) alapszínen elhelyezett, piros, sárga és zöld színnel foltszerűen festett, rendkívül elnagyolt motívumok, melyek kifejezetten aprók, és csak ritkán mintáznak felismerhető virágot, legtöbbször tulipánt. A csokrok olaszorsóba vannak állítva. Az indadísz alsó ágai határozott és meredek ívben hajlanak lefelé a korszó két oldalán. Előfordul a csokrok összefogására szolgáló szalag, és az a megoldás, amikor az indák virágfejből, vagy hármás virágfejből, nőnek ki

Ezek a bútorok időben a legkorábbiak. Az ismertetett jegyek mindenképpen egy saját apátfalvi műhely meglétét igazolják.

A 20. sz.-ban az apátfalvi bútorok alapvető változásokon mennek át. Az eltérések formailag és szerkezetileg is szembeűnőek: a deszkaszerkezetű sarokpadokat keret-betétes, vagy vázas szerkezetű bútorok váltják fel, a korábban egyenes záródású háttámlák felső éle tagolt, ívelt vonalvezetésű fűrészelt díszítést kap, a karfák pedig ívesen kifelé hajlanak.

Mind a háttámlákon, mind a karfákon gyakori a függélyes rácsozatos, vagy fűrészelt bábos áttörés. A stílus hordozói ebben a korban már elsősorban a sarokpadok és karospadok, melyek Apátfalván egymás mellett érték meg a 20. sz. elejét.

Új jellemvonásaik, hogy az alapszín kivilágosodik világoskékre, esetenként fehérre. A motívumok színeiben egyeduralkodóvá válik a zöld és a piros, dúsan, zsúfoltan levelezett indadísz, és oldalnézetes tulipán virágfejeket alkotva. A korábbi korszak ismérvei közül folytonos a csokrok szimmetriája és azok alsó összefogásának megoldása, valamint a legalsó indaszálak korábban ismertetett vonalvezetése, amelyhez sokszor az egészen szűk elhelyezési lehetőségek ellenére is ragaszkodnak, nem ritkán a kompozíció rovására.

Ezek a bútorok az 1910-es években a korábnál jóval nagyobb bőségben állnak rendelkezésünkre. Stílusuk jellemzői alapján létrejöttüket belső fejlődés eredményének tarthatjuk. Csicsó Gyula műhelyének nem csupán az új stílus kialakításában, hanem magában a stílusváltásban is tevékeny szerepe volt.

Az előterjesztés Fejér Gábor: Az apátfalvi festőasztaloság kialakulásának kérdéséhez című tanulmány alapján készült.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

Az apátfalvi festett bútorok a falusi bútorkészítő asztalosok remekei, akik, egyéni stílust alakítottak ki, és képviseltek, sok évtizeden keresztül. A festett bútorok a többi településtől eltérően a háborúk után is még használatban voltak a faluban.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

Tóth Ferenc: Apátfalva Száz magyar falu könyvesháza sorozat

Juhász Antal: Csongrád megye népművészete Európa Könyvkiadó, Bp. 1990

Studia Comitatus, 23. Tanulmányok Pest megye Múzeumaiból 1994 Szentendre

Fejér Gábor: Az apátfalvi festőasztalosok kialakulásának kérdéséhez. Novák László szerk.

Vargáné Nagyfalusi Ilona: Múltunk szötte örökség Bábic könyvek sorozat Apátfalva 2000

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

Nincs weboldala az apátfalvi festett bútorok

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

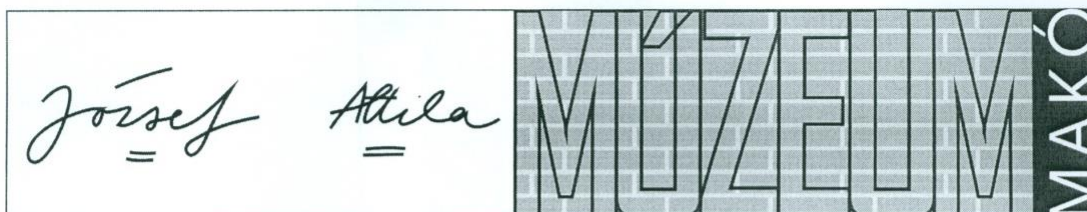
1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek:

Tárgy: az apátfalvi festett bútor ajánlása a települési értéktárba

Vargáné Nagyfalusi Ilona
Apátfalvi Értéktár Bizottság Elnöke részére
6931 Apátfalva
Templom u. 69.

Tisztelt Elnök Asszony!

Az apátfalvi festett bútor egyik szimbóluma, jelképe is a településnek. Itt maradt meg a legtovább ezen hagyományos technikával festett bútorok használata és divatja. Több család még a mai napig is használja az elődöktől örökölt bútordarabokat. A József Attila Múzeum egyik legnagyobb értékű néprajzi gyűjteménye több pátfalvi festett bútorral rendelkezik

Mint Múzeum igazgató, és mint néprajzos is feltétlenül javaslom az apátfalvi festett bútorokat a település értéktárába bevenni.

Szikszaiz Zsuzsanna
József Attila Városi Könyvtár és Múzeum
igazgató, néprajzos

PÁTFALVÁÉRT EGYESÜLET

6931 Apátfalva, Templom u. 57.

Telefon: + 36 06/20/45-45-855, +36 06/20/550-91-71

Levelezési cím: 6931 Apátfalva, Templom u. 20.

E-mail: patfalvae@freemail.hu, moriczagnes@freemail.hu

Pk.60.066/1997.- Ny. sz.: 1285 - Adószám: 18460117-1-06

Bankszámla szám: 56900123-10003798-00000000

*„Hiszünk abban, hogy egymás erős oldalai támaszkodva,
kiegészítjük egymást és megsokszorozzuk erőnket. ...
Együtt többet tehetünk égető gondjaink megoldásáért. ...”*

Ikt. sz: 54/E-8/2016.

Tárgy: Ajánlás

Apátfalvi Értéktár Bizottság

6931 Apátfalva

Templom u. 69.

Az apátfalvi festett bútor ajánlása a település értéktárába

A Pátfalvaért Egyesület, legfontosabb célkitűzése Apátfalva tradicionális múltjának kutatása, őrzése és átörökítése.

2000-től gyűjti azokat a tárgyi és szellemi értékeket, melyek nem választhatóak el attól a megállapítástól, hogy Apátfalva „Az ő-ző nyelvet beszélő alföldi népesség körében sajátos néprajzi szívetet...” alkotott.

A mélyen vallásos, keményen dolgozó apátfalvi parasztember „ezermester is volt”, hiszen amire szüksége volt a mindennapi életben, maga állította elő. Ezért mondták a község vezetői 1879-ben, hogy az „iparüzlet csekély kivétellel kezdetleges állapotban van.”

A kézművesség, mint szakma elterjedésével azonban Apátfalván a takácsok, asztalosok, fazekasok, vízimolnárak töltötték be fontos szerepet.

Maradandót, melyek még mai is felelhetőek Apátfalva néhány háztartásában, az apátfalvi fazekasok mellett az asztalosok alkottak. (Igaz az eredeti szín és mintázat már hiányzik az átfestések miatt.)

Az asztalosoknak két rétege különült el a 18. századtól: műbútorasztalosok (intarzia, fafaragó technika) és a festéssel díszítő asztalosok. Ez utóbbiak a paraszti ízlésvilág szerint dolgoztak.

A XIX. század végétől négy asztalos családról tudunk, akik készítették a tisztaszoba és a kelengyéhez tartozó gyönyörű színvilágú és mintázatú bútordarabokat. Az alapszín mindenképpen az ún. apátfalvi „kantakik” volt. Először öregekék, majd világoskék formában. A kelengyeládák, bölcson, szekrényeken, tálas tartón, fogasokon, karos padon alkalmazott mintákat pirosra, bordóra, rózsaszínre, zöldre festették. Motívumvilága is a minden paraszti virágoskertben megtalálható harangvirág, tulipán, inda, stb. volt.

Mindegyik bútordarab, melyek még eredetiben megtalálhatóak, látszik a mester egyénisége, gondossága, kezűgyessége. Nem sablon munkák, hanem alkotások.

A Pátfalvaért Egyesület javasolja, hogy az apátfalvi festett bútorok kerüljenek a helyi értéktárba, melyek egyediséget, a paraszti világot mindennapjaihoz tartozó tárgyi világnak állítanak emléket.

Apátfalva, 2016-03-08

Móricz Ágnes

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Hozzájáruló nyilatkozat

A javaslatban és annak mellékleteiben szereplő fényképeket Vargáné Nagyfalusi Ilona (Apátfalva, Rákóczi utca 115.) készítette. A saját készítésű fényképek további felhasználásához ezennel hozzájárulok.

Apátfalva, 2015. november 15.

Vargáné Nagyfalusi Ilona

A fotók 2015. októberben készültek.